

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ҮДЫКТЫГ КЫЗЫГААРЛАРЫНДА

Кызыгааржылардын кайгамчыктыг төмүрүнүн дуга-
бын, кызыгааржынын амгы тесе амдыралынын дуга-
бын, кызыгааржынын ССРЭ-ини Күртүнүн аймыл чок чо-
рук комитетинин кызыгаар шеринин начальнигинин
оралактын контраламрал А. С. Шиндхевтен СЭТА-нын
корреспондентизы М. Захарчук дилээн.

— Алексей Степанович, ка-
жал база каныг соруага-бисе
совет кызыгаар шерин тургус-
туганам?

— Чыл эртерге, кызыгаар
шеринин 70 чыл оюн демдег-
лээр бис. Олар Совет Чепсек-
тик күштер-бисе деңге төртү-
түнген болгаш кады саймарал
келген.

1918 чылдын майда, В. И.
Ленинниң декретке ат салга-
нын сөөлүдө, кызыгаар шер-
ин Бүтү-россиянын онза ко-
мисиясына хойлуу өзугаар
чагырты берген. Онза комис-
сия бисе кызыгаар шеринин
мурнуга чыгыс-ла сорула
туруп келген: турт шитинче
шыншыннирнин, диверсан-
тыларнын шургуу кирерин
болдурбазы, дээрбечилерин,
экономикалык контраламралы
ууткаары.

Хаматты база Ада-чурттуң
Уаут дайыннарын арамна
чылар туртка толгарай орга-
низатпал кызыгаар шеринин
албанын эржекке чуулга-
зын бүтүрүлгө көргүскөн. Им-
перализмниң семезшикнир

ууткелбей турган. Ол үелер-
де үш мүн ажит кызыгааржы-
нын ордонер, медальдар-бисе
шыншыннир, оларнын шитин-
де 18 кижинин Совет Эвиле-
линин Мадыр болгашы анал-
ла бир чүве эвес болгай.

— Ада-чурттуң Уаут дайы-
нын 1418 дүннөр, хүннөрүн-
де слесерин шериглеринин
намдарына онзагай арып.

— Немец-фашистер-бисе олар
бир дугаарында еегиржи ал-
ган. Органастыг, бижыг тур-
рушту, дилим тулчуу тургаш,
олар дайыннарын улаа-дараз
дедиледеп, улаан-кудуз мш-
кылдырып турган.

Барышевон Кара далай
чедир дайынчы орутка чан-
гыс-лаа астазаста, чангыс-лаа
кызыгааржы дужаа чокка
хенз-лаа аткаарлазаны. Брест
шыншыннир кызыгааржылар.
Алексей Лопаткин, Андрей
Киевоступ, Виктор Усо-
в, Федор Моринин болгаш
он-лаа өскө астазалаарын
дайынчылары арыг ха-
ним төкүшкөн, алым чок ту-
луг турган. Келер төңкү кы-

зыгааржы-офицерлеринин ийн
баталону бежен хонук дур-
гуулаа Ленинградта камга-
лашкан. «Ногалаа пелланын
кыкерерин тутпас, чүтле уу-
т-каар» деп дужаады гитлер-
жигер үндүргөн. Ленинград
фронтунун шериг чөүлөсү
эвезежип калган курбантылар
нын фронтунуң мурчуку шугу-
мунан талап тура, оларнын
шугузуун күртте шыншыннир
кирген.

— Бо беседлаа белеткенип
ора, «Правдага» ол үелде пар-
латтын турган материалдар-
дан мындай сөстөрүн ушта
бижыг-алган меп: «Дыка үр
манаанымс болгаш күзеп
турганымс бистин Төрөн
чуртувустуң кызыгаары бо-
дур.» Ону чугалаан турарым
уауру болза, күртте кызы-
гаарларын катап эле тургус-
каны кызыгаар шериглеринин
эң чугалаа дээр болушунуң
болган деп билдим. Ол канчап
болу берген?

— Кызыгаарим эле тургус-
каны эржекке чугула нарын
байдалга болган. Кызыгаар
дипнады дыка дөй үе дургу-
зуда фронт коогунуң деви-
зиге турган. Ону таварты
шериг кекерерин, техниканы,
чүткери соокка чок эржи-
рип турган. А кызыгаар ко-
гулаа турар районнарга ш-
ыншыннир, диверсантылар

ны, терроржуларын, дээрбеч-
илерин дайым чепсектеген ту-
рган.

Ол үелерде кызыгаар ше-
рилеринин үргүчүлөдөгү де-
миселин, кызыгаар уркенчиле-
ринин тулун келердеп турган
дараазында саннар балыт-
каар. Чүтле 1944 чылдын каш
айларында 17 муң ажит та-
варылга болган.

Берге байдал туражок, ба-
рыш кызыгаар кыска үелде
бисе-бисе хандыртыган.
Тус черлерин чурттагы чо-
нуңуң кызыгааржыларга чеди-
нип турган деткимче-дузасы-
нын дугайын чугалавай баар
аргам чок. Дайыннын дендин
аар-берге уржуктары көрүп
турар кижилер аставаалар ту-
дуп тургузарына, буржуа-
национализм дээрбечилер-би-
ле демиселе болгаш кызыгаар
уркенчилерин турдугары олар
кызыгааржыларга кызымак
дузаладып турган.

— Амгы бо хүннерде кызы-
гаарда өрткөн дайыннын кир-
жикчилеринин, Төрөн чурт-
туң ымдыгы кызыгаарларын
камгалааш, ону катап тур-
густуп турганнарын оолда-
рынын оолдарын шериг алба-
нын артырып турар болгай.
Ада-биселеринин ол үелдег
шыншыннирнин шугузуна,
га олар төлөткөгөр бей.

— Могаг чок уламчылан,

улам көвүдөдүп турар деп ло-
лү харымсага-бисе чугалаар
мек. Күртүн кызыгаарларын
нагелдин-бисе камгалаашы-
наа, селен чылдарын кызы-
гааржыларын совет кижилер-
ниң тайбын күш-ажылын, ху-
да өңү-херенгизин яны-бүрү
семезшикнирден камгалап
турар: бойдуз байлаан база
хайгаарып, камгалап турар.

Апрель 9-ле дүне афган
душманнарын дээрбечилерин
совет кызыгааржыларже хал-
даан. Америк долларларга
саттыган дайыннары чазыг
чок согушта таварышкан, ка-
рак ажит дежилкен. Ынчалза-
даа ол демиселе анаа дайын-
чылар А. Куркин биле Р. Ян-
лов амы-тынында чарылган, а
кызыгаар кызыгаар боор ар-
тып калган.

— Төрөн чурттуң эгизин
болгаш төңкүзүң тодарадып
турар ымдыгы шийик чанын.
га тургуда, чүтүң-бисе-лаа
солуп шыдаас коргаарал сен
бүргөй алы бээринин чылда-
гааны мында-ла боор.

— Кызыгааржы корабилер-
ниң болгаш катерлеринин тай-
ныл коопка чуртувустуң
аркынын чүп чыдар кий о-
канын, он ийн дайынчы, кызы-
гаарлардын кемерин, дала-
ны кекчилер шөйлөгөн. Деңиз
чок ол сүт дөмөктеринде да-
лайжылар кызыгааржы албан.

хуузалыгын эрттирип турар.

Чурттуң экономикалык эрге-
жыктарын камгалап турар
далайжыларда шугуу чүве
бар: самолёттар, вертолеттер,
кораблалар, амы үеңи, ра-
диоэлектроник херекселери.

— Кекертерде эле тургус-
тушукун кайы хире көрүп ту-
рармы?

— Ол бистин шериг амыд-
ралыгын барык бүтү тала-
зында дөйкөн. Кол улааныш-
кын — кызыгаар камгала-
ны, серемилдеди улам бе-
дил, хуузалыгын чедимче-
лиг кууседириниске күртте-
ниң берип турар бүтү-ле кү-
жүн, чепсек-херекселен, те-
хниканы ажитыг, шыншыннир
ажылаары. Ол ишкан да-
йынчы албан-хуузалыгын
тергиниң эки кууселеринин ар-
га-методтарын улам чартып,
сайыраңгайдып турар бис.
Эде тургустуушукун шийи-
пират фактор — кийи фак-
тору. Ынчанга солдаттарын,
матростарын, старшиналар-
нын, офицерлерин даанган
хуузалыгын харымсагаашы,
политиктиг серемилени бе-
динериче кичээгейин улаан-
дырып турар бис. Шугуу чүве
кылаан эс эвес, эле тургус-
тушукка бергезишкенин бар.
Ындам-даа болза сорут-
лаанымыс чеди аарымска
илаа бүтүрелдиг бис.

1987 чыл. Май. № 6 (156)

САННАР, ФАКТЫЛАР

● 1918 чылдын май 28-те
Владимир Ильич Ленин кы-
зыгаар камгалаашын үндө-
лөп тургузар дугайында дек-
ретке ат салган.

● Ада-чурттуң Уаут дайы-
нын бүтүрүлгө кызыгаар-
жылар Совет дөмөктерде дм-
ырышкан дайыннын чепсек-
теген 500 бөлүн ошур шап-
кад. Ол туучушукнарга бе-
дик серемилдедиш, эр-ди-
димин, оран-кашпайгын
көргүскөн 384 кызыгааржыга
күртте шаңналарын тымыс-
кан.

● Фашист эжекечилеринин
бештайгы дээрбечилери-бисе
кымыс-лаа мурнай кызыгаар-
жылар еегиржи алган. Уаур-
лаанышкынның бажы ажит
чепсектеген күжү-бисе лей-
тенант В. М. Усов командла-
лаан 3-ку заставаның дайын-
чылары мадырдык тулшаны,
Поляну П. А. Родионов ко-
мандалаан 5-ки заставаның
кызыгааржылар дайыннын
шавар халдашканын дин-
дир ойур шалкан. Комму-
нист Алексей Лопатинге но-
мандылаткан Владимир Во-
лыкинниң 90-гы кызыгааржы
ордынниң 13-ку заставаның
кызыгааржылар дайынны
бүтүзгөткөн, он бир хонук
дургузулаа шылмак дем-
искен.

● Ада-чурттуң Уаут дайы-
нын кызыгааржылар кызы-
гаар кемектери дайындажып
турар шериг болуңуң но-
мандылаа калдарынын 50
хуузу чорукун берген. а
туучушукнарга кызыгаар
шеринин 72 хуузу кириш-
кен.

● Мурнууда кызыгааржы
чораян М. И. Наумов, К. Д.
Карицкий, Н. А. Прокопюк,
П. С. Прудников оларын ко-
мандылаашын партизан орда-
лары, каттишкынчылар су-
рагжаан турган. Командыла-
чылар дүрөздө Совет Эвиле-
линин Мадыр болгашы.

● Бистин чуртувуста бүтү
делетей харымсаашы амгы те-

ле калбарын база бижырын
турар. Контроль-эрттирге
пунктуларын таварты деле-
гейин дыка хей чурттарын.
дан чыл сарылаа кылган-
малон даштыкы тургустер,
чүс-чүс мун автомашиналар
эртип турар. Ол кавалды дм-
ла хей даштыкы чурттар ес-
күр ажылаарын оралдажып
турар. Ынчалза-лаа контроль-
эрттиргине пунктуларына
чүс-чүс килограмм чыылды-
рар бүтүмелерин ханыгар.
Мун-мун экзеплар антисо-
вет паралаа, телефильмлер,
видеокассеталар, магнитофон
денталары... хавыртыган.

● Согуш чылдарда азын
каш мун кызыгааржы ордон-
ер болгаш медальдар-бисе
айытканнаар. Алды кийи
Совет Эвилелинин Мадыр
болган.

● Совет кызыгааржылар
чыл савмыда боттарынын дай-
ыннын мергенлиги улам сай-
ыраңгайдып турар. Амгы
хүннерде бүтү астава, ко-
рабь, салбырларын бештин
бир тергиниң эки өрөдиге-
лиг болуп турар.

● Төрөн чурт фашистга
Германияны болгаш милита-
ристич Японияны чыла шава-
рына алдарып киришкен кы-
зыгааржы-дайынчыларын бе-
дин-бисе үнөшкөн. 17 муң
ажыг кижилер ордонер, медаль-
дар-бисе шыншыннир. 250
ажыг Совет Эвилелинин Ма-
дыр болган. Дайынчы ордон-
ер-бисе 49 кызыгааржы ко-
зонер шаңнактан, 32 кымыс-
гааржы полка хуулуат а-
ты тымыска.

● ССРЭ-нин күртте кымыс-
гааржы 67 муң километр шой-
лу чоруткан. Оң бүтү ууру
дуртун алгелдиг камгалак-
чылар — ноган фуражыкыг
дайынчылар карак салбайн
кадалаган турар. Бодуңуң чо-
нуңга, коммунистич партия,
га оларын шыншыннир хүн
бүтүргөн кызыгааржы дай-
гааралдык чедимшикнир
бадыткап турар.

ЧАҢГЫС ЧЕР- ЧУРТТУГЛАРЫВЫС

1984 чылда ортумак шол-
даны доозушкан, Мерген
ДОСААФ-тың Кызымда кат-
тышкан техниктиг шолданы-
че өөренип кирген, ону да-
разында чылдын февралды
эки дооскан. Чолаачы шин-
аылганы холга алканда чүү
боор, Мерген Очур ол доран
Кызымды сүт ааводуңга чо-
лаачылап ажиллап турла-
май айла ону шеригже кел-
дирткен.

Шериг амдыралга малчы-
гарына берелер туражок,
командирлеринин, комсомол
организациянын деткимче-
дузасын база бодуңуң кы-
дымак чүтүрүлгө ачымдыла
ол берелерин ажит ошдала.

Эфрейтор М. К. Очур амгы
үелде дайынчы техниканы тер-
гиниң эки балшырын билер
аларга. Күш-шылда талаам
бисе четип бижыккан амык
кызыгааржы спортка мык,
политиктиг болгаш дайынчы
белеткидин тергиниң.

Шериг хуузалыгын ак сет-
килдиг, шынчы кууселен ту-
рары дээр ол чангыс эвес
улаа мактактан, алычине ча-
ган кээр кыска хуузалыг
шолданы-лаа алган.

Кызыгааржы - дайынчыны
белет ала-дарагы төлөтүп
таут-хуузуң ам-даа кинер.

Матрос Михаил Демин
далай кызыгааржыларын
көзөмөчө 1986 чылдын ноя-
брыда калжып берген. Кыс-
ка үеңи дургузулаа ол бы-
жы салгыла-хурунун дайын-
чы аларган. Политиктиг бе-
леткидин программазын чү-
тле «эки» болгаш «тергиниң
эки» демдектерге өөренип ту-
рар. СЭКП-нын шитиниң бол-
гаш даштыкы политиканы
шын сайтары билер амык
далайжы шериг херези ак
сеткидин, халдышымдымы-
бисе шийгезип ал турар.

Топтут-томаанын, калды-
лаа байдала болуп туру-
нуң билер Мшаны коллек-
тивизм дургузулаа, бодуңуң ээ-
лөдө ол улауларын, эш-бо-
рун хуулууп, оларнын бей-
еши-лаа чокка чугалажып,
арга-суме ал, оларга дузала-
жы билер.

Дөмүрүниң-эчкет албанын
болгаш практиктиг боолга
порманын ол чүтле тергини
ийл демдекке кууселен турар.
Хей кичиничи дайынчы-кымыс-
гааржы улаас болуп согула-
даларга белетке ажилдарыга
га илкендиктиг киржи, аги-
датор хуузалыгын ак сетки-
диг кууселен турар.

М. ЖИТТИН сөзү,
фотолары.

Кымыс Туктут Согу-ба-
рыш ымылаа окуртунуң
кызыгаар келерин ужуру-
чулары боттарыны баймы-
лаа — Кызыгааржынын хүнүн
шериг албаны эрттиргенде,
дайынчы болгаш политиктиг
белетке чедимшикнирлеп
уткун турар.

ЧУРТА: кызыгааржы
ужар чүтү көзөмөчү мурна-
чы дайынчылар (солгай та-
дала) биче сержантылар
Владимир Сухачев биле Юрий
Пискарев, сержантылар Дмит-
рий Москвитин биле Сергей
Горчев, биче сержант Анато-
лий Пшеников биле эфрейтор
Петр Дюменев.

М. МАЙСТЕРМАННЫН
фотоу.

СЭТА-нын фотохроникасы.

САЛБЫР СОРУЛGAZYH КУУСЕТКЕН

♦ Радиолокация станциязындан репортаж ♦

Шөлдө дайынчы өөрөдиге
эжелерин динчтайып дүтүр-
гүн мөдөзүн дайынчылар хе-
рети динчтайып. Радиолокация
станциянын салбыр командир-
и сержант Оолак Ооржак —
Красноярскинн туудт техни-
кум дооскан. «Тыза туудт
треске тууджуклап ажиллап
тургаш, шеригже келдирткен.

Мезгеле арый дөдөдө берген
малын олар дайынчы дери-
жерекселен чоруй элип ал, кы-
рында докаторнуң конугу уудт
антенназы белип түгөн камга-
ламыр керек чыдып орган. Бо-
далга кымыс шөлдө ажиллаан
дизельдерин дунук даажы
дизельдерин. Электромеханиктер
анаа дайынчылар Александр
Пономарев биле Михаил До-
машев шалга-ла мында турган.
Соңуң-мурнут майнажып кел-
ген анаа дайынчылар Геннадий
Сурменев биле Виктор Голо-
нов индикаторлар чанымда бот-
тарынын турштары шалы-
кын ээлепкен.

Станциянын механизми
ажылдарында белетке ко-
мандалаа-даа түгөн. Ийги ко-
мандала мында-мында релелер
шыншылалар: мезгел лампочка-
лары чыкпелени бергенни көр-
гүзүп турары ол. Белет антен-
на оожум долгангы эселен.
Салбыр командир дайынчы-
ларын канчап ажиллап ту-
рары оларнын шыншыннир
бүтүрүлгө кичээгейинг аны-
лан орган. Операторлар инди-
каторларын таварыштып тургус-
кан. Бодалага белетке алган.
Специалистерин холдары
дүргөн шынчел, ажил-чоруду-
ганын дугайында мөдөзүн те-
зынде, тода берип турган.

— Станция дайынчы мерге-
жилге беле! — деп лаеткын-
нер.

Толаргай эвес бедикке со-
рулганын көстүп кээрин коман-
далап пунктуу динчтайып.
— Ийе, чиге саналга, шын
тодаралдыг херек-тир — деп,
анаа дайынчы Виктор Голо-
нов бодоган.

Сержант Оолак Ооржак ап-
параттарын динчел, башкары-
ла туулаш оожум шынчел-
лэн. Шугуу чүве анаа. Ын-
чалза-даа дүжүр адып уу-
ткаар ужурутуп «кара» ам-даа
акранда көзүлбөз, чүтле са-

рыг тыркылар улай-улай хе-
релденип болган. Кымыска-
рым ээлептер ханымшаан,
сержант Ооржак станциянын
ажылын элзип каш катап дм-
ны көргөн. Геннадий Сурме-
невниң өөрүшү-дүтү түт амы-
дынамы келген.

— Ол-дур! Ам-а «кара»
көстүп келат!

Экраннын мурнай кымын-
да билдир-билдирбес бу-
дүргөй от чырып кымын каап
турган. Улаваанда база бир-
э, биргизинде мүн-не чырик
точка.

— Дугаар... ажит... ыркы-
шымы... дээр келеткелер тода
дынналган.

Ам кол чүве «караны» чи-
дирбес. Самолеттарын дока-
тор херелден ундурбей,
чоокшудалып алгаш уузкаары.

Операторлар «караны» кол-
копараметрин тодараткан,
командылап пунктууңуңе лам-
чыдып турган.

Бо өөрөдиге сержант Оор-
жак нарын даалганы куусет-
кен. «Дугуланчык» каяр
арга ажиллап, бирде херептер
шыншылалар: мезгел лампочка-
лары чыкпелени бергенни көр-
гүзүп турары ол. Белет антен-
на оожум долгангы эселен.
Салбыр командир дайынчы-
ларын канчап ажиллап ту-
рары оларнын шыншыннир
бүтүрүлгө кичээгейинг аны-
лан орган. Операторлар инди-
каторларын таварыштып тургус-
кан. Бодалага белетке алган.
Специалистерин холдары
дүргөн шынчел, ажил-чоруду-
ганын дугайында мөдөзүн те-
зынде, тода берип турган.

Станция дайынчы мерге-
жилге беле! — деп лаеткын-
нер.

Толаргай эвес бедикке со-
рулганын көстүп кээрин коман-
далап пунктуу динчтайып.
— Ийе, чиге саналга, шын
тодаралдыг херек-тир — деп,
анаа дайынчы Виктор Голо-
нов бодоган.

Сержант Оолак Ооржак ап-
параттарын динчел, башкары-
ла туулаш оожум шынчел-
лэн. Шугуу чүве анаа. Ын-
чалза-даа дүжүр адып уу-
ткаар ужурутуп «кара» ам-даа
акранда көзүлбөз, чүтле са-

рыг тыркылар улай-улай хе-
релденип болган. Кымыска-
рым ээлептер ханымшаан,
сержант Ооржак станциянын
ажылын элзип каш катап дм-
ны көргөн. Геннадий Сурме-
невниң өөрүшү-дүтү түт амы-
дынамы келген.

— Ол-дур! Ам-а «кара»
көстүп келат!

Экраннын мурнай кымын-
да билдир-билдирбес бу-
дүргөй от чырып кымын каап
турган. Улаваанда база бир-
э, биргизинде мүн-не чырик
точка.

— Дугаар... ажит... ыркы-
шымы... дээр келеткелер тода
дынналган.

Ам кол чүве «караны» чи-
дирбес. Самолеттарын дока-
тор херелден ундурбей,
чоокшудалып алгаш уузкаары.

Операторлар «караны» кол-
копараметрин тодараткан,
командылап пунктууңуңе лам-
чыдып турган.

Бо өөрөдиге сержант Оор-
жак нарын даалганы куусет-
кен. «Дугуланчык» каяр
арга ажиллап, бирде херептер
шыншылалар: мезгел лампочка-
лары чыкпелени бергенни көр-
гүзүп турары ол. Белет антен-
на оожум долгангы эселен.
Салбыр командир дайынчы-
ларын канчап ажиллап ту-
рары оларнын шыншыннир
бүтүрүлгө кичээгейинг аны-
лан орган. Операторлар инди-
каторларын таварыштып тургус-
кан. Бодалага белетке алган.
Специалистерин холдары
дүргөн шынчел, ажил-чоруду-
ганын дугайында мөдөзүн те-
зынде, тода берип турган.

Станция дайынчы мерге-
жилге беле! — деп лаеткын-
нер.

Толаргай эвес бедикке со-
рулганын көстүп кээрин коман-
далап пунктуу динчтайып.
— Ийе, чиге саналга, шын
тодаралдыг херек-тир — деп,
анаа дайынчы Виктор Голо-
нов бодоган.

Сержант Оолак Ооржак ап-
параттарын динчел, башкары-
ла туулаш оожум шынчел-
лэн. Шугуу чүве анаа. Ын-
чалза-даа дүжүр адып уу-
ткаар ужурутуп «кара» ам-даа
акранда көзүлбөз, чүтле са-

чавылап, бирде конгут дүргөн
белет каап чоруп болган.
Чамдык экранга саналары бе-
зын берге, хей токарлар чир-
гизиндеп кээр. Ынчалза-даа
көргүзүлгөн командылап
пунктуу будуулаа чокка
ап турган.

Салбыр бодуңуң сорулазын
конгут ажит куусеткен. Опе-
раторларын чазыг чок ажилы-
га салып командиринин уу-
туу болбайн канчап. Сер-
жант Ооржак — дайынчы бол-
гаш политиктиг белеткедин
тергиниң, бирги класстын спе-
циалист.

Салбырын бүтү оператор-
лары ийги класстын специа-
листер, олар бо хүннерде
бирги класстын дужаап ту-
рар. Кызыгааржы хууңе ту-
раскааткан дайынчы өөрөдиге
желе сержант Оолак Ооржак
командылаа салбырын дай-
ынчылар белик мергежи-
лиң база катап көргүскөн.

Ю. САВОСТИН,

